

PIRLS XALQARO TADQIQOTLARIGA TAYYORLASH: MUAMMO VA YECHIMLAR

Sanjar Rajabboyevich Qurbonov

Xorazm viloyati XTXQTMOHM, katta o'qituvchi
qurbanovsanjar75@mail.uz

ANNOTATSIYA

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini PIRLS xalqaro tadqiqotlariga tayyorlashda muammo va ularning yechimi, shuningdek, bu borada amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: PIRLS xalqaro tadqiqoti, milliy o'quv dasturi, malaka talablari, darslik, badiiy matn, axborot matni.

PREPARATION FOR PIRLS INTERNATIONAL RESEARCH: PROBLEMS AND SOLUTIONS

ABSTRACT

This article discusses the problem of preparing primary school students for PIRLS international research and their solutions, as well as the work that needs to be done in this regard.

Keywords: PIRLS international research, national curriculum, qualification requirements, textbook, fiction, information text.

KIRISH

Mamlakatimiz ta'limiga qo'yilayotgan talablar xorijiy davlatlardagi kabi ta'lim va fan sohalari rivojlanishini baholash, monitoring qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg'or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi.

Yosh avlodning intellektual faolligini shakllantirish nafaqat muayyan bir mamlakat, balki xalqaro hamjamiyat uchun ham muhim masalaga aylandi. Shuning uchun ta'lim sifati, ta'lim sifatini baholash kabi masalalar bilan ko'pgina xalqaro tashkilotlar davlatlarda ta'lim sohasida baholashning PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS kabi xalqaro baholash dasturlari amaliyotga tatbiq etilgan.

PIRLS xalqaro tadqiqotining maqsadi turli xil ta'lim tizimidagi davlatlarda boshlang'ich maktab o'quvchilarining matnni o'qish va uni tushunish darajasi,

o'quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo'luvchi ta'lim tizimidagi o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ta'limdagi islohotlardan biri kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan DTSni (2017) qabul qilinganligi va unda boshlang'ich ta'limning O'qish fani bo'yicha o'quvchilarga qo'yilgan malaka talablari xalqaro tajribalarga asoslanganligida ko'rish mumkin. Unda PIRLS xalqaro tadqiqotlari talabiga yaqin badiiy asarni tahlil qilish kompetensiyalarining kiritilganligi: matndagi so'z va gaplarning ma'nolarini tushuna oladi; asar mazmunidan ta'sirlana oladi; xalq og'zaki ijodi namunalarini farqlay oladi; o'rganilgan asarlarning nomi, muallifi, mazmuni va qahramonlarini ajrata oladi; asar qahramonlariga munosabat bildira oladi; o'qilgan asar mazmuniga doir savol va topshiriqlarga javob bera oladi [1].

Joriy o'quv yilidan boshlab umumta'lim muassasalarining 1-2-sinflarida amaliyotga tatbiq etilgan Milliy o'quv dasturi loyihasi (2020) o'quvchining mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, PIRLS) talablariga mos keladigan matnlar bilan ishlashga mo'ljallangan amaliy topshiriqlarni matnlarning mazmuniga moslashtirish, matnni tushunish, tahliliy, tanqidiy fikrlash va munosabat bildirish malakalarini shakllantirish ko'zda tutiladi [2, 5-b].

Avvalgi o'quv dasturlarida baholash jarayoni faqat eslab qolgan bilimlar hajmini aniqlagan, yangi dasturda esa o'quvchilarda shakllangan ko'nikmalar baholanadi.

Butun dunyo bo'ylab o'qish savodxonligining rivoji odamlarning nima sababdan o'qishlari bilan bevosita bog'liq. Bu sabablar zavqlanish va shaxsiy qiziqish uchun o'qishni yoki ta'lim va jamiyat hayotida munosib ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Ko'pgina o'quvchilarning dastlabki mutolaasi aksariyat hollarda hikoya (masalan, hikoya to'plamlari yoki rasmiy kitoblar) yoki o'quvchilarga atrofidagi dunyo haqida ma'lumot beradigan va savollarga javob beradigan ma'lumotli matnlardan iborat bo'ladi.

Yosh o'quvchi uchun o'qish savodxonligining har ikki maqsadi ham muhim hisoblanadi va shuning uchun ham PIRLS har bir o'qish turini baholashda matnlarni teng bo'lishni asosiy maqsad qilib olgan.

Adabiyotni tushunish va baholash uchun har bir o'quvchi tilni tushunishi va badiiy shakllarni bilishi kerak. Yosh o'quvchilar uchun adabiyot hali duch kelmagan

vaziyatlar va his-tuygʻularni oʻrganish imkoniyatini taqdim etishi mumkin. Badiiy adabiyotda tasvirlangan voqealar, harakatlar va oqibatlar oʻquvchilarga haqiqiy hayotni yoritibgina qolmay, tasavvur qilishlari mumkin boʻlgan vaziyatlarni bilvosita his qilish va aks ettirishga imkon beradi.

PIRLSda ishlatiladigan badiiy matnlarning asosiy shakli – bu badiiy toʻqimaga asoslangan hikoyalardir [3, 12-b].

Axborot matnlarining maqsad va vazifalari turli xil boʻladi. Axborot matnining asosiy vazifasi axborotni taqdim etish boʻlsa-da, mualliflar koʻpincha oʻzlari tanlagan mavzularni yoritishda turli maqsadlarni koʻzda tutadi. Koʻpgina axborot matnlarining maqsadi toʻgʻridan toʻgʻri maʼlumot berish, masalan, biografik maʼlumotlar yoki vazifani bajarish bosqichlarini taqdim qilishdir, shu bilan birga, koʻp hollarda matnda muallifning subyektiv qarashlari ham aks etadi. Masalan, muallif fakt yoki tushuntirishlarning qisqacha xulosasini taqdim etishi, oʻz dalillariga oʻquvchini ishonitirishga harakat qilishi yoki turli nuqtayi nazarlarni keltirishi mumkin.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari turli mavzularni qamrab olgan badiiy va axborot beruvchi matnlarni, jumladan, ilmiy, tarixiy, geografik yoki ijtimoiy matnlarni oʻqishlari mumkin [4, 7-b].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Boshlangʻich taʼlimda oʻquvchilarning PIRLS xalqaro tadqiqotlariga tayyorlashdagi asosiy muammo amaldagi 3-4 sinf “Oʻqish kitobi” darsliklarining eski qolipdagiligi, zamonaviy yondashilmaganligidir.

Avvalambor, “Oʻqish” darsliklarini mukammal xalqaro baholash dasturlariga muvofiq qilib yaratish, yaʼni matnlar, bolalarning oʻzlashtirilgan maʼlumotlarni qanday qilib vaziyatlarda qoʻllay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilishi kerak.

2020-yilda nashr qilingan 4-sinf Oʻqish kitobida jami 45 ta matn berilgan boʻlib, bu darslikning 70% demakdir. Ularning 15% axborot beruvchi, qolganlari badiiy matn hisoblanadi. “Mangulikka tatigulik kun”, “Kitobga ixlos”, “Bahor taʼrifida” matnlarini misol qilish mumkin [5, 158-b]. Aslida xalqaro tadqiqot – PIRLSda badiiy va axborot matnlar soni jihatdan teng boʻladi. Shunday ekan, darsligimizda axborot matnlariga keng oʻrin ajratishimiz lozim.

Badiiy va axborot matnlaridagi soʻzlar soni ham muhim ahamiyatga ega. Chunki, xalqaro tadqiqotlarda oʻrtacha 500-800 soʻzdan iborat boʻlgan matnlar tahlili nazarda tutiladi. Bizning 4-sinf Oʻqish kitobimizdagi matnlarning eng kattalari: 3 soat

ajratilgan mavzular – Ziyrak uch yigit (952 soʻz); 2 soat ajratilgan mavzular – Jiyron. S.Gʻafurov (847 soʻz), Rustam. F.Erdinch (742 soʻz), Xarita. N.Norqobil (716 soʻz), Oydin kecha. M.Xidir (704 soʻz), Qovun sayli. Sh.Saʼdulla (523 soʻz); 1 soat ajratilgan mavzular – Ibn Sino bilan tabib (563 soʻz), Toʻmaris. S.Bahodirova (519 soʻz), Bolalar gurungi. X.K.Andersen (517 soʻz). Bundan koʻrinadiki, atigi 6% matn soʻzlar soni jihatidan xalqaro standartga javob beradi.

PIRLS xalqaro dasturida ishtirokchi mamlakatlardagi oʻquv dasturlari va madaniy jihatdan yuzaga keladigan farqlaridan kelib chiqib, ayrim badiiy matnlarni topshiriq sifatida tanlab olish qoʻshimcha murakkablik tugʻdiradi. Misol uchun, sheʼriy matnlarni tarjima qilish oʻquvchilar uchun qiyinlik tugʻdirgani bois, ularni topshiriqlarga qoʻyilmaydi [4, 12-b].

Shunday ekan, nima uchun bizning darsligimizda sheʼrlar 30%ni tashkil qiladi? Bu bilan sheʼrlarni oʻqitishdan voz kechaylik demoqchi emasman. Ammo koʻproq shu yoshdagi oʻquvchilar uchun qiziqarli va zavqli boʻladigan mazmunli matnlar darslikka kiritilsa, maqsadga muvofiq boʻlar edi.

XULOSA

Xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etishga tayyorgarlikni ushbu sohadagi xalqaro tajribalarni oʻrganish bilan bir qatorda darsliklarning yangi avlodini yaratishdan boshlash zarur. Bu esa taʼlim sifatini oshishiga va Oʻzbekistonning xalqaro standartlar darajasida yuqori natijalarga erishishini kafolatlaydi.

REFERENCES

1. Umumiy oʻrta va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimining davlat taʼlim standartlari. Toshkent, 2017. <https://lex.uz/docs/-3153714>.
2. Umumiy oʻrta taʼlimning milliy oʻquv dasturi loyihasi. Ona tili, 2020. – 165 b.
3. Xalqaro tadqiqotlarda boshlangʻich sinf oʻquvchilarining oʻqish savodxonligini baholash. Tuzuvchilar: A.Ismailov va boshq. Toshkent: “Sharq”, 2019. – 92 b.
4. Axborotnoma №3. Tuzuvchilar: A.Ismailov va boshq. Toshkent: “Taʼlim sifatini baholash boʻyicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazining matbaa boʻlimi”, 2021. – 140 b.
5. Matchonov S va boshqalar. 4-sinf Oʻqish kitobi. Toshkent: “Yangiyul polygraph service”, 2020. –160 b.